

КИЧИК ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА ХАТАРЛАРНИ СУҒУРТАЛАШНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Узоқбоев Равшанжон Абдурашидович

НамДТУ “Бухгалтерия хисоби” кафедраси катта ўқитувчиси

uzrvshn@mail.ru

тел.: +998993144634

Аннотация: Мазкур мақолада тадбиркорлик субъектларини молиявий хатарлардан суғурталаш масалалари ёритилган. Шунингдек мақолада молиявий хатарлардан суғурталашнинг турлари баён қилинган.

Калит сўзлар: тадбиркорлик, тадбиркорликда молиявий хатарлар, молиявий хатарлардан суғурталаш, суғурта ҳимояси.

Abstract: This article covers the issues of financial risk insurance of business entities. The article also describes the types of financial risk insurance.

Key words: entrepreneurship, financial risks in business, financial risk insurance, insurance protection.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы страхования финансовых рисков хозяйствующих субъектов. В статье также описываются виды страхования финансовых рисков.

Ключевые слова: предпринимательство, финансовые риски в бизнесе, страхование финансовых рисков, страховая защита.

Тадбиркорлар ўз фаолиятларини таваккалчилик асосида бошлашади. Ҳамда фаолияти давомида турли хил хатарларга дуч келадилар, улар бир-биридан келиб чиқиш жойи ва вақти, уларнинг даражасига таъсир қилувчи ташқи ва ички омиллар мажмуи билан фарқланади, шунингдек, таҳлил қилиш усуллари ва тавсифлаш усуллари билан ҳам ажралиб туради. Хатарлар – бу ишлаб чиқариш, иқтисодий ёки бошқа фаолиятларнинг ноқулай вазиятга олиб келиши ёки муваффақиятсиз натижа юзага келиши эҳтимолидир. Тадбиркорликда одатда соф хатарлар қўлланилади. Соф хатарлар табиатан нисбатан барқарордир. Уларни таҳлил қилиш ва баҳолашда математик статистика ва эҳтимоллар назарияси усуллари кенг қўлланилади, чунки уларнинг намоён бўлиши одатда вақт ўтиши билан барқарор ёки маълум аҳамиятга эга бўлади. Соф хатар (хавф)ларнинг таснифини янада батафсил кўриб чиқилса:

- табиий хатар (хавф)лар – инсон фаолиятига боғлиқ бўлмаган хавфлар (масалан, zilzila);
- транспорт хатари (хавфи) – товарларнинг транспорти вақтида йўқолиши ёки шикастланиши хавфи;

- мулк хатар (хавф)лари – фуқаро-тадбиркор мулкани ўғрилиқ, бепарволик, техник ва технологик тизимларнинг ортқча юкланиши ва бошқалар натижасида йўқотиш эҳтимоли билан боғлиқ хатарлар;

- экологик хатар (хавф)лар – атроф-муҳитга зарар йеткириш, шунингдек, учинчи шахсларнинг ҳаёти ва саломатлиги учун фуқаролик жавобгарлиги эҳтимоли билан боғлиқ хатарлар;

- сиёсий хатар (хавф)лар – давлатда сиёсий вазиятнинг ёмонлашиши ёки маҳаллий ҳокимиятнинг ҳаракатлари сабабли бевосита зарарлар ва фойда йўқотиш хатари.

Шунингдек, хатарларни қуйидагиларга бўлиш мумкин:

- ички (ҳодимларнинг ноҳақ ишлари, ишлаб чиқаришдаги кучли мажбуриятлар, бўлимлар ўртасидаги низолар ва бошқалар);

- ташқи (рақобат, кутилмаган инфляция, ҳукумат сиёсатидаги кескин ўзгаришлар).

Барча тадбиркорлик субъектлари бир ёки бошқа даражада ички ва ташқи хатарларга дуч келадилар. Агар тадбиркорлик субъектлари ички хатарларни малакали сиёсат орқали камайтирса, ташқи хатарлар унга ҳеч қандай таъсир кўрсатмайди. Амалда, тадбиркорликнинг суғуртаси аввало ташқи хатарлардан ҳимояланишга қаратилган. Аслида, кўплаб таҳдидлар бўлиши мумкин. Тадбиркорлик субъектлари учун фаолияти давомида юз бериши мумкин бўлган хатарларнинг барчасини суғурталашни амалга ошириш маблағга боғлиқлиги сабабли бироз муаммоли бўлиши мумкин. Шунинг учун, фақат қандай хатарлар мавжудлигини тушунибгина қолмасдан, тадбиркорлик субъекти учун аҳамияти юқори бўлган хатарни аниқлаш жуда муҳимдир. Ушбу таҳлилни амалга ошириш учун қуйидагилар талаб этилади:

1. Мавжуд барча хавфларни санаб ўтиш.
2. Улар орасидан энг кўп эҳтимолга эга бўлганларини танлаш.
3. Эҳтимолий йўқотишларни ҳисоблаш.

Олинган маълумотларга асосланиб, тадбиркорлик субъектлари ўз бизнесларни суғурталаш учун стратегияларини куриш, бунинг учун қанча маблағ ажратиш кераклигини ҳисоблаш жуда муҳим ҳисобланади. Агар рақамларни аниқлашда қийинчиликлар юзага келса, ҳеч ким профессионал ёрдам сўрашга тўсқинлик қилмайди. Бошқа бир вариант эса, худди шу ёки шу билан боғлиқ соҳадаги бошқа тадбиркорлик субъектларининг тажрибасига эътибор қаратишдир.

Кичик тадбиркорликни суғурталаш.

Ҳар бир тадбиркорликни суғурталаш ҳолати ўзига хосдир, чунки кўплаб омилларни ҳисобга олиш керак. Тадбиркорлик субъектларининг фаолият соҳасини, у тегишли бўлган маълум бир субъектини, маҳсулотларнинг ўзига

хослигини ва маълум бир давр учун бозор ҳолатини ҳисобга олиш жуда муҳим. Шунинг учун, тадбиркорлик субъектлари ўзлари ўлчамларини ҳисобга олишлари керак. Кичик тадбиркорлик субъектлари суғуртаси (ҳисоблар, мулк ва бошқалар) кўпинча ягона молиявий захирадир. Кичик тадбиркорлик субъектларида одатда кучли мажбуриятлар билан курашиш учун етарлича захиралар мавжуд эмас. Шунинг учун жорий ҳолатдаги кутилмаган ўзгаришлар банкротлик хавфини англатади. Бу нафақат юридик шахс ташкил этган тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини суғурталанишига, балки якка тартибдаги тадбиркорларининг фаолиятини суғурталанишига ҳам тегишли. Кичик тадбиркорлик субъектларини суғурталаш қуйидагиларни ўз ичига олади:

- ишлаб чиқариш хавфларини ҳал қилиш;
- мулкни ҳимоя қилиш (масалан, кичик бизнес депозитларини суғурталаш);
- учинчи шахснинг жавобгарлиги бўйича суғурта.

Бошқа танлов ҳам мавжуд. Юқорида санаб ўтилганлар фақат энг кенг тарқалганлари. Кичик тадбиркорлик субъектларини суғурталаш мажбурий бўлиши мумкин, агар унинг эгаси, масалан, ривожланиш учун банкдан кредит олишни режалаштирса. Суғурта шартномаси тузилмасдан кредит олиш мумкин эмас.

Ўзбекистонда якка тартибдаги тадбиркорларнинг хатарларга қарши суғурталаш ҳали бошланғич босқичда. Узоқ вақт давомида ишлаб чиқилган ва синовдан ўтган механизмлар йўқ. Шунинг учун, якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини фойдали суғурталашнинг қандай йўллари топиш, турли танловларни қидириш, суғурта маҳсулотларининг афзалликлари ва камчиликларини таққослашга мажбур.

Тадбиркорликни суғурталашнинг афзалликлари.

Суғурталаш аввало тадбиркорлик субъектлари учун фойдалидир. Бу тадбиркорлик субъектларига бир қатор афзалликларни беради:

- тадбиркорлик субъектлари ўзига тақдим эта оладиган молиявий захиралардан кўпроқ захира;
- тўловга қобилиятсизликдан қўрқмасдан хавфли қарорлар қабул қилиш имконияти;
- кўчмас мулкни ёнғин ва бошқа офатлардан ҳимоя қилиш, бу эса тадбиркорларнинг умумий барқарор ҳолатини таъминлайди;
- ходимларнинг бошқарувдан бундай ғамхўрликка ижобий муносабатда бўлиши.

Тадбиркорлик суғуртаси яна бир харажат бўлими ҳисобланади. Аммо, тегишли қарорни қабул қилишда масъулиятли ёндашилса, тадбиркорлик субъектларига бозорнинг барқарор ҳолатини кафолатлаш мумкин. Бу эса унинг

обрўсига умумий ижобий таъсир кўрсатади. Натижада фаолиятини кенгайтириши имконияти пайдо бўлади.

АДАБИЁТЛАР:

1. “Кичик бизнесни ривожлантиришни молиявий ва институтционал қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 14 сентябрдаги ПҚ -306-сон.
2. ”Кичик бизнесни узлуксиз қўллаб-қувватлаш комплекс дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”2024 йил 20 январь, 37-сон.
3. Zaynalov J.R., Aliyeva S.S., Latipova Sh.M., Ernazarov N.E. Moliyaviy risklar nazariyasi. Darslik. Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ, 2024 -384 bet.
4. Ш.Саидбоев, К.Сирожиддинов. Банк хатарлари ва уларни бошқариш. Ўқув қўлланма. “Наманган”. 2014 й. -149 бет.
5. Sobirov Otabek, Ravshan Uzokboyev. Important Issues in the Organization of Work in Enterprises. Issue 05, 2024 ISSN (E): 2994-9521.
6. Собиров О.О. Хўжалик юритувчи субъектларда бошқарув ҳисобини такомиллаштириш йўналишлари. / Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент, 2022 йил.
7. www.lex.uz
8. www.stat.uz